

روش ترویج و ایجاد عادت به مطالعه در کودکان، نوجوانان، دانشجویان و خانواده

از: طاها محسنی کبیر^۱

چکیده:

راههای علاقه‌مند کردن دانش‌آموزان و دانشجویان به کتابخوانی و عادت به مطالعه و همچنین کاربرد ماهرانه آن، یکی از مهمترین ارکان تعلیم و تربیت در جامعه امروزی به شمار می‌رود. آنچه در مقاله حاضر مطرح شده تحقیق روی کودکان و نوجوانان علاقه‌مند و غیر علاقه‌مند به کتاب است.

مقدمه:

یکی از مهمترین ارکان تعلیم و تربیت در جامعه امروزی، عادت به مطالعه است و تجربه نشان داده است کسانی که از کودکی به مطالعه عادت کرده‌اند نه تنها از اوقات فراغت خود بخوبی بهره می‌برند بلکه در اثر نیل به شناخت بیشتر و عمیقتر، جهت حرکت خود را بهتر می‌شناسند و در میدان عمل بهتر ابراز وجود می‌کنند. بعکس، آنانی که با مطالعه بیگانه‌اند، ناگزیر اوقات فراغت خود را به

۱- کارشناس ارشد کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم پزشکی

اشکال گوناگون به هدر داده، به تفریحاتی تن می دهند که گاه حتی زمینه ساز کجرویها و انحرافات اخلاقیند.

عادت به مطالعه همانند بسیاری از عادات دیگر، در دوران کودکی شکل یافته و به همین خاطر است که آموزش برای مطالعه به مثابه امری سرنوشتساز، عمده ترین دلمشغولی کارشناسان تعلیم و تربیت کودکان در دنیای امروزی است. پژوهشهای انجام شده در سالهای اخیر نشان می دهند که والدین نقش بسیار مهمی در شکلگیری عادت به مطالعه در کودکان خود دارند.

ایجاد علاقه:

آنچه که به عنوان یک امر عادی در تعلیم و تربیت فرزندان بسیار مهم است این است که والدین باید علاوه بر در آغوش گرفتن و بوسیدن کودکان خود، با صدای بلند برای آنها کتاب بخوانند. گزارشهایی که بتازگی از سوی مرکز مطالعه و بررسی کتابخوانی و انجمن ملی معلمان زبان انگلیسی در امریکا منتشر شده است نشان می دهد که کتاب خواندن برای بچه ها، فرهنگ واژگان آنها را توسعه داده، تحلیلشان را برانگیخته و تمرکز فکریشان را تقویت کرده، نیازهای احساسی - عاطفی آنها را برآورده ساخته، و موجب آشنایی آنان با بافت زبان مادری و ظرایف موجود در زبان می شود. یکی دیگر از فواید کتاب خواندن برای بچه ها آن است که اساساً این کار، خود، روشی برای آموختن مطالعه برای آنهاست.

یکی دیگر از راههای ایجاد علاقه، کم کردن نوشته ها و جایگزین کردن عکسهای بیشتر در کتابها، بویژه در دوران کودکی، است. یکی از جوانب تاسفبار آموزش کنونی این است که دانش آموزان مدارس ابتدایی ما فقط به خواندن کتابهای درسی خود عادت می کنند. آموزگاران ما آنقدر بر آموزش چگونه خواندن بچه ها تاکید نمی ورزند و فراموش می کنند که تمایل به خواندن را به آنها بیاموزانند.

در اثر این کوتاهی، جای تعجب نیست دیدن اینکه: تنها درصد بسیار ناچیزی از کودکانمان در دوره ابتدایی از طریق مطالعه به کتاب خواندن و پرکردن اوقات فراغت خود عادت داشته و در این دوره، اکثر قریب به اتفاق آنان سه تا چهار ساعت از وقت خود را صرف تماشای تلویزیون می کنند. کارشناسان می گویند

وقتی مدت زمان تماشای تلویزیون به مرز سه ساعت در روز برسد، میانگین کارایی مطالعه به طور چشمگیری افت می‌کند. اشاره به این نکته جالب توجه است که والدین کودکان نیز در این زمینه وضع بهتری ندارند.

تاثیر مثبت مطالعات خانوادگی در یادگیری کودکان:

جای تردید نیست که مطالعه مهمترین عامل ترقی اجتماعی در زندگی امروزی بشر است، زیرا هرچه بیشتر بخوانیم بهتر مدارج ترقی را طی کرده و به سطوح بالاتری دست خواهیم یافت و محصول بیشتری کسب خواهیم کرد، و هرچه درآمد بیشتری داشته باشیم کودکانمان را بهتر تربیت خواهیم کرد. بنابراین، اگر فرزندان خود را به مطالعه عادت دهیم، نه تنها در سرنوشت آنها به طور مثبتی تاثیرگذار بوده‌ایم بلکه نسلهای آینده را نیز در این راستا از آن بهره‌مند خواهیم ساخت.

امروزه به اثبات رسیده کودکانی که والدینشان به طور مستمر کتاب و نشریات مطالعه می‌کنند بیش از کودکان آن والدینی که علاقه‌ای به مطالعه نشان نمی‌دهند، تمایل و انگیزه مطالعه داشته و از فهم و درک بالا و دانشواژگان بیشتری برخوردارند.

زمان عادت مطالعه در کودکان:

در واقع، اگر کودک به سنی رسیده باشد که بتوان با او صحبت کرد، زمان آن نیز فرا رسیده است که بتوان برایش کتاب خواند. کودک از همان ابتدا باید به فرهنگ کتاب خواندن توسط پدر و مادر آشنا شود. یکی از روانکاوان در این باره می‌گوید: «چگونه است که شما برای تماشای برنامه‌های تلویزیون، رفتن به پارک، دیدار دوستان و آشنایان و بسیاری از کارهای دیگر وقت دارید ولی برای کتاب خواندن برای آنها، حتی نیم ساعت وقت در روز ندارند».

روشهای مطالعه:

مطالعه ثمربخش متاثر از دو عامل است: یکی علاقه نسبت به خواندن مطلب، دیگری کاربرد ماهرانه فنون مطالعه که علاقه نسبت به خواندن مطلب،

خود، سبب می شود تا شخص به مطالعه بیشتر گرایش داشته باشد، که این، خود، به کسب فنون مطالعاتی بهتر منجر می شود. کاربرد فنون بهتر، مطالعه را آسانتر و سریعتر و لذتبخشتر می سازد، در نتیجه، علاقه خواننده به مطلب خواندنی و انگیزه و تمایل بیشتر به خواندن را در آنها افزونتر ساخته تا از خواندن مطالبی که باید بیشتر خوانده شوند دوری نکرده، در کمترین زمان مطالب بیشتری بخواند. نتیجتاً سعی شود کودکان و نوجوانان را با فنون تندخوانی آشنا ساخت.

مطالعه را می توان یکی از کارافزارهای حافظه به شمار آورد. حال باید دید چگونه مطالعه کنیم تا سریعتر مطالب را بفهمیم و دچار خستگی نشویم.

الف - اغلب عادت داریم کلمه به کلمه بخوانیم، چشمهایمان را روی هر کلمه متمرکز کنیم و بعد از آن به کلمه دیگر می رسیم و همین طور تا آخر. اگر در زمره این قبیل افرادیم باید سعی کنیم تا این روش را کنار بگذاریم، چون تنها حافظه خودمان را خسته می کنیم.

ب - گروهی دیگر جمله را با گروه کلمات می خوانند و به این ترتیب، در وقت و انرژی صرفه جویی می کنند لیکن عیب کارشان در این است که گروه کلمات را بدون توجه به معنای کامل جمله می خوانند و در اینجاست که حافظه نیز عقیم می ماند.

ج - سریعخوانی کار درستی است مشروط بر اینکه مفهوم عبارات را از خلال جملات و کلمات به دست آورند و معنای کلی صفحه و فصل را به هم مرتبط سازند.

برای به حافظه سپردن موضوعات باید ابداع و ابتکار داشت به طور مثال: دانشجویان و دانش آموزان می توانند به جای فرمولها یا جملات سخت از جملات ساده ای استفاده، یا حروف اول کلمات را با هم ترکیب کرده و کلمه جدیدی ارائه دهند، یا از قلاب ذهنی استفاده کنند بدین معنی: برای حفظ بعضی از موضوعات سبک و سنگین و حتی متفرقه که به ذهن سپرده نمی شود، آنها را به صورت مفاهیم جداگانه به ذهن سپرد بدین ترتیب تا سالها از ذهن ما پاک نمی شود.

راه‌حلهای علاقه‌مند کردن دانش‌آموزان و دانشجویان به کتابخوانی:

الف) ترغیب و فراهم آوردن تسهیلات جهت بازدید دانش‌آموزان و دانشجویان از کتابخانه‌های با اهمیت شهر و نمایشگاه‌های کتاب و مراکز تحقیقاتی و پژوهشی.

ب) فعال نمودن و گسترش کتابخانه‌ها در محلات، مدارس، مساجد و دانشگاه‌ها و...

ج) توسعه اقتصادی و تحرک کتابخانه‌های کودکان و فرهنگ عادت دادن هدیه با کتاب و...

د) ایجاد کلاسهای تندخوانی برای دانش‌آموزان و دانشجویان.

ه) استفاده از وسایل سمعی و بصری برای ایجاد علاقه در کودکان و نوجوانان.

و) فراهم آوردن محیطی آرام در خانواده و به دور از تنش برای کودکان و نوجوانان جهت تمرکز بخشیدن فکر و اعصابی راحت برای آنان در رابطه با مطالعه.

ز) مطالعه والدین که خود سبب ایجاد علاقه در بچه‌ها می‌شود که این، خود، اصل مهم است.

ح) استفاده از کتب تربیتی صحیح، اخلاقی، همچنین مفاهیم ساده همراه با گرفتن عکس برای کودکان برای جلوگیری از دلزدگی زودبهنگام.

نتیجه‌گیری:

به طور کلی، در ایران مردم، معلمان و والدین اهمیت مطالعه را در رشد کودکان و تعلیم و تربیت آنها درک می‌کنند، ولی برای عملی کردن آن، این مسأله به علت فشارها و شرایط دیگر اجتماعی و فرهنگی در اولویت نیست و درک آنان در کودکان با تقاضای خدمات کتابخانه‌ای متناسب نیست.

در دنیای کتابداری و کتابداران، خدمات کتابخانه‌ای برای کودکان به عنوان یک بخش ضروری در کتابخانه‌های عمومی مورد توجه است. ظاهراً با وجود اینکه تعداد قابل ملاحظه‌ای کتابخانه داریم، ولی ارزش واقعی موجودیت آنها تا به حال در بین عموم پذیرفته نشده است، و این قضیه نمایانگر این است که تنها شرایط

اقتصادی نمی‌تواند مسایل کتابخانه را حل کند بلکه عوامل دیگری نظیر ادراک عمومی، کارکنان، و غیره نیز در جهت توسعه خدمات کتابخانه‌ای کودکان و نوجوانان امری ضروری است.

در جامعه منفعت طلب اقتصادی ما، ارائه خدمات کتابخانه‌ای برای کودکان ممکن است نمودی از نمایش کوشش برای نگهداری و حفظ وجدان بشری باشد به این امید که نسلهای آینده، بدون از دست دادن عوامل ذاتی انسانی، رشد کنند. ما قطعاً، باید مطالعات جدید و ممارست بیشتری در راستای هدف فوق به عهده گیریم.

بنابراین، جا دارد که در کشور در حال رشد و توسعه ما و با توجه به اهمیت موضوع، جایگاه و ضرورت آن طوری که بایسته و شایسته است در ارتقای فرهنگ مطالعه و افزایش کیفیت خواندن و بهره‌وری آموزشی کشور از سوی کارشناسان آموزشی و دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت و امور آموزشی و کلیه افراد جامعه بخوبی شناخته و تبیین شود.

در خاتمه به این فرموده حضرت علی (ع) اشاره می‌کنیم که می‌فرمایند:

أَتَزَعُمُ أَنَّكَ جِرْمٌ صَغِيرٌ وَ فِیكَ انْطَوَى الْعَالَمُ الْاَكْبَرُ

(ای انسان آیا می‌پنداری موجود ضعیف و کوچکی هستی، همانا در تو جهانی با عظمت از سوی خداوند متعال به ودیعه گذاشته شده است).

۱ - آقای ترلیز (یکی از پژوهشگران تعلیم و تربیت) روش پیشنهادی خود را که حاصل ۱۶ سال تحقیق و مطالعه است، بزرگترین رمز آموزش و پرورش در دنیای امروزی می‌داند و می‌گوید: «بیشترین مردم وقتی دیدگاه من را می‌بینند، در وهله اول آن را باور نمی‌کنند. در حقیقت، آنها به سه دلیل این روش را باور ندارند: اول اینکه بسیار آسان است، دوم هیچ هزینه‌ای در بر ندارد، و سوم کودکان از آن لذت می‌برند. (ساده اما سرنوشت‌ساز - ارائه یک دیدگاه نوین درباره ایجاد علاقه و عادت به مطالعه در کودکان).

منابع

- ۱- شریعتمداری، علی. اصول و فلسفه تعلیم و تربیت، چاپ چهارم، تهران، چاپخانه سپهر ۱۳۶۹.
- ۲- احمدی، حسن [و] محسن نیکچهر: روانشناسی رشد مفاهیم بنیادی در روانشناسی نوجوانی و جوانی، تهران ۱۳۷۰.
- ۳- توما، ژان. مسایل جهانی آموزش و پرورش (ترجمه آقازاده، احمد). تهران، مرکز نشر دانشگاهی، چاپ دوم، ۱۳۶۹.
- ۴- مارتیمر جی، آدلر، ون دورن، چارلز. چگونه کتاب بخوانیم؟ (ترجمه صراف تهران). مشهد چاپ سوم، انتشارات آستان قدس رضوی ۱۳۷۲.
- ۵- طوسی، بهرام. مهارتهای خواندن، انتشارت فرخ.
- ۶- نصرت، مرتضی. آیین مطالعه و یادگیری، تهران، انتشارات جهاد دانشگاهی شهید بهشتی.
- ۷- احمدی، جمشید. شیوه‌های صحیح مطالعه، تهران، سال ششم.
- ۸- اوریزان، اسوت، ساران. پیروزی فکر، ترجمه رضا سید حسینی، چاپ نهم، انتشارات معین.
- ۹- شفیق آبادی، عبدا...: مبانی روانشناسی رشد، تهران، انتشارات چهر، ۱۳۶۸.
- ۱۰- نورمان ال مان اصول روانشناسی، اصول سازگاری آدمی، (ترجمه و اقتباس محمود ساعتچی). جلد دوم، چاپ نهم، تهران، انتشارات مؤسسه امیرکبیر، ۱۳۶۶.
- ۱۱- بهرامی، هادی. روانشناسی نوجوانی، تهران، انتشارات دانشگاه ابوریحان، ۱۳۵۸.
- ۱۲- شریعتمداری، علی. روانشناسی تربیتی، اصفهان، انتشارات مشعل، چاپ دوم، ۱۳۶۳.
- 13- Clarke-Stewart, H,& Koch,J.B.Children; Development Through Adalescence, New York; John & Sons, 1983.
- 14- Baldridge Reading and Study Skills, Inc. Greenwich Connecticut, 1974.